

THE OVERCROWDING OF PRISONS – POSSIBLE SOLUTIONS

Ramona Mihaela Coman

Assist., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The prison overcrowding is one of the most frequently raised issues to the European Court of Human Rights. Despite the fact that the Romanian state has been found at fault numerous times, effective solutions have yet to be found. The present article proposes some possible solutions to this current problem.

Keywords: Prison, overcrowding, home detention, European Court of Human Rights, solutions

Deşi este cel mai scurt articol al Convenţiei europene a drepturilor omului, articolul 3 este unul dintre cel mai des invocate articole în faţa Curţii de la Strasbourg, de către deţinuţii din penitenciare. Articolul prevede că “nimeni nu poate fi supus torturii şi nici tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante”. Această interdicţie, referitoare la tortură şi la tratamentele inumane sau degradante este absolută. Conform Articolului 15 din Convenţie, un asemenea drept fundamental nu permite nici un fel de excepţie, limitare sau derogare.¹

Articolul 3 al Convenţiei stabileşte atât o obligaţie negativă în sarcina statelor, cât şi o obligaţie pozitivă. Obligaţia negativă constă în aceea de a nu cauza indivizilor tortură, tratamente şi pedepse inumane sau degradante, pe când cea pozitivă presupune ca statul să ia măsuri pentru a-şi proteja cetăţenii de astfel de abuzuri comise de agenţi de stat sau de alte persoane.

Atunci când vorbim de persoane aflate în stare privativă de libertate ca urmare a reţinerii, arestului sau în executarea unei pedepse, garantarea respectării articolului 3 din Convenţie are o semnificaţie aparte. Organizarea sistemului de detenţie implică un control absolut asupra persoanelor în detenţie, fiind vulnerabile şi expuse la posibilitatea de abuz din partea agenţilor statului².

Din jurisprudenţa Curţii europene putem desprinde anumite “definiţii” date de către judecătorii europeni noţiunilor de tortură, tratament inuman, pedeapsă degradantă. Astfel, de exemplu, în cauza *Cauza Salman contra Turciei*, Curtea defineşte noţiunea de “tortura” ca fiind tratamentul inuman deliberat, care cauzează suferinţă foarte gravă şi crudă³. În privinţa „tratamentului sau pedepsei inumane”, în *Cauza Tyrer contra Regatul Unit* Curtea a stabilit că aceasta presupune o suferinţă fizică sau psihică intensă⁴. În cauza *Cauza Ranenien contra Finlandei*, „tratamentul sau pedeapsa degradantă” este definită ca fiind un tratament care stârneşte în victimă sentimente de inferioritate, frică şi suferinţă capabile de umilire şi înjosire şi să elimine rezistenţa fizică sau morală⁵.

Aplicabilitatea în concret a articolului 3 din Convenţie acoperă o gamă largă de situaţii, precum: acte de agresiune fizică sau verbal săvârşite de agenţii statului în timpul unui interogatoriu,

¹ Art 15 al.2 prevede: “Dispoziţia precedentă nu îngăduie nici o derogare de la art. 2, cu excepţia cazului de deces rezultând din acte licite de război, şi nici de la art. 3, art. 4 paragraful 1 şi art. 7.

² Kiss Attila, *România la Curtea Europeană a Drepturilor Omului*(2005-2008), Ed. Wolters Kluwer, Bucureşti 2010, pag. 60

³ CEDO, *Cauza Salman contra Turciei*, Cererea nr. 21986/93, hotărârea din 27 iunie 2000.

⁴ CEDO, *Cauza Tyrer contra Regatul Unit*, Cererea 5856/72, hotărârea din 25 aprilie 1978.

⁵ CEDO, *Cauza Ranenien contra Finlandei*, Cererea nr. 20972/92, hotărârea din 16 decembrie 1997.

acte de violență ale agenților statului asupra deținuților în timpul perioadei de detenție, atât cea preventivă cât și în executarea unei pedepse, lipsa de reacție a autorităților față de actele săvârșite de către colegii de celulă a celor arestați preventiv sau aflați în executarea unei pedepse, neidentificarea și nepedepsirea persoanelor care se fac răspunzătoare de aplicarea unor tratamente degradante și inumane, condițiile de detenție din închisori, neacordarea de îngrijiri medicale în timpul detenției.

Dar, dintre din cele mai des întâlnite probleme ale deținuților din țara noastră, pe care acestia le ridică în fața Curții Europene a Drepturilor Omului invocând prevederile art. 3 din Convenție este supraaglomerarea penitenciarelor din România.

În numeroase cauze, întreprinse atât împotriva statului roman cât și împotriva altor state, Curtea a decis că atunci când mai mulți deținuți aflați într-o încăpere dispun de mai puțin de 3 mp de persoană aglomerarea este atât de severă încât o asemenea situație constituie, prin ea însăși, o încălcare a dispozițiilor art. 3 din Convenție⁶.

Astfel de exemplu, în cauza **Gagiu contra României**⁷ Curtea a constatat că, din informațiile obținute de la Administrația Națională a Penitenciarelor, timp de 3 ani cât a durat detenția sa până la momentul la care reclamantul a introdus cererea în fața Curții, acesta a împărțit o celulă de 7,60 mp cu alți cinci deținuți, spațiul care îi revenea astfel fiind de numai 1,25 mp, deci insuficient raportat la criteriile stabilite de jurisprudența Curții.

În cauza **Burzo contra României**⁸ s-a constatat încălcarea art.3 din Convenție, raportat la condițiile în care reclamantul a fost deținut în penitenciar. Pe perioada detenției, acesta a beneficiat de un spațiu foarte redus, de doar 1,50 – 1,90 mp, iar activitățile în aer liber erau reduse la o perioadă foarte scurtă de timp.

România a fost condamnată în numeroase alte cauze, pentru lipsa spațiului suficient în celule⁹. Am aminti cauzele **Mariana Marinescu împotriva României**¹⁰ (în care reclamanta a arătat că a stat în Penitenciarul Târgșor în celule de 50 mp, ocupată de 36 de persoane, apoi într-o celulă de 14 mp cu 18 persoane, și o celula de 20 mp cu 12 persoane), **Răcăreanu împotriva României**¹¹ (a fost ținut în camere cu 10 paturi împreună cu 13 deținuți), **Ali împotriva României**¹² (celula de 30 mp cu 10 deținuți), **Porumb împotriva României**¹³ (dispunea de aproximativ 2 mp), **Măciucă împotriva României**¹⁴ (reclamantul a fost ținut în penitenciarul Jilava într-o celulă de 47 mp cu 42 de paturi, împreună cu 50-58 de deținuți, prin urmare beneficiind de un spațiu propriu de 0,80-0,92 mp), **Todîreasa împotriva României**¹⁵ (reclamantul a fost ținut în cinci celule diferite, cu suprafețe între 32 și 51 mp, cu un număr între 18-64 de deținuți).

În toate aceste cauze, Curtea a arătat că deținerea unei persoane îi produce inevitabil suferințe la nivel psihic, însă autoritățile statului au obligația să îi asigure condiții conforme cu respectarea demnității umane și care să nu depășească un anumit nivel de suferință, iar punctul central al analizei condițiilor de detenție îl reprezintă spațiul personal.

⁶ CEDO, *Kantjyrev împotriva Rusiei*, nr. 37213/02, pct. 50-51, 21 iunie 2007, *Andrei Frolov împotriva Rusiei*, nr. 205/02, pct. 47-49, 29 martie 2007, *Kadikis împotriva Letoniei*, nr. 62393/00, pct. 55, 4 mai 2006,

⁷ CEDO, Cererea nr.63258/00, Hotărârea din 24 februarie 2009, definitivă la 24 mai 2009.

⁸ CEDO, Cererea nr.75109/01; nr.12639/02), Hotărârea din 30 iunie 2009, definitivă la 30 septembrie 2009

⁹ Radu Chiriță, Lucian Criste, Mirel Toader, Alina Ivan, Anca Stoian, *Arestarea și detenția în jurisprudența CEDO*, Editura Hamangiu, București 2012, pag. 156-185

¹⁰ CEDO, Cererea nr. 36110/03, Hotărârea din 2 februarie 2010

¹¹ CEDO, Cererea nr. 14262/03, Hotărârea din 1 iunie 2010

¹² CEDO, Cererea nr. 20307/02, Hotărârea din 9 noiembrie 2010

¹³ CEDO, Cererea nr. 19832/04, Hotărârea din 7 decembrie 2010

¹⁴ CEDO, Cererea nr. 25763/03, Hotărârea din 26 mai 2009

¹⁵ CEDO, Cererea nr. 35372/04, Hotărârea din 3 mai 2011

Din situația privind capacitatea de cazare a unităților și efectivele acestora la data de 15 noiembrie 2016¹⁶ publicată pe site-ul Administrației Naționale a Penitenciarelor rezultă că, la nivel național, în România, există 35 de penitenciare, 2 centre educative, 2 centre de detenție, 6 penitenciare spital. Cu toate acestea, numărul deținuților este mai mare decât capacitatea penitenciarelor, ceea ce face ca în multe din penitenciarele din România, spațiul să fie insuficient.

Astfel, calculând capacitatea penitenciarelor la 4 mp/deținut, putem observa că cel mai aglomerat penitenciar este cel din Satu Mare, indicele de ocupare fiind de 220.43%¹⁷, urmat de Penitenciarul Târgu Mureş, cu un grad de ocupare de 218,23%¹⁸. Numărul total al deținuților în România, la data de 15 noiembrie 2016 era de 27734 iar media indicelui de ocupare la 4 mp/deținut la nivel național era de 144,87%. Este evident că supraaglomerarea penitenciarelor noastre reprezintă o problemă actuală.

Pentru soluționarea problemei supraaglomerării, trebuie în primul rând să se analizeze motivele care duc la aceasta. În studiile privind problema supraaglomerării penitenciarelor s-a arătat¹⁹ că printre cauzele acestei situații existente este aplicarea excesivă a pedepselor privative de libertate, în mod deosebit a celor de lungă durată, și folosirea mai puțin a sancțiunilor neprivative de libertate, menținerea îndelungată în custodia penitenciarelor a multor arestați preventiv, cât și a condamnaților în primă instanță.

Aceasta nu poate fi însă singurul motiv care duce la supraaglomerare. Putem constata o lipsă de preocupare a puterii executive, în construirea unor stabilimente penitenciare moderne care să ofere cazare persoanelor deținute în condiții satisfăcătoare.

Totodată, legislația inadecvată în domeniul executării măsurilor și a pedepselor privative de libertate și absența oricărei căi de atac eficiente prin intermediul căreia cel interesat să poată să denunțe condițiile de detenție, au dus la constatarea încălcării articolului 3 din Convenție, datorită supraaglomerării în penitenciare.

În prezent, Ordinul ministrului justiției nr. 433/C din 5 februarie 2010 pentru aprobarea Normelor minime obligatorii privind condițiile de cazare a persoanelor private de libertate²⁰, prevede că în locurile de cazare trebuie să se asigure fiecărui deținut un spațiu de cel puțin 4 m², încadrată în regimul închis sau de maximă siguranță. Evident aceasta rămâne doar la nivel de legislație, în practică nefiind întotdeauna respectate aceste prevederi.

În anul 2014, Asociația pentru apărarea drepturilor omului în România, Comitetul Helsinki a efectuat vizite în penitenciarele din România precum și în centrele de detenție pentru minori, rapoartele fiind publicate pe site-ul oficial al asociației²¹. Analizând rapoartele, se poate constata că raportat la ultimele vizite ale APADOR-ului, în unele situații condițiile s-au îmbunătățit, dar există în continuare neajunsuri. Totuși, cele mai mari probleme le ridică lipsa spațiilor. Care ar fi soluția?

O posibilă soluție la supraaglomerarea din penitenciare ar putea să o reprezinte **amnistia și grațierea**. În 1959, statul comunist a emis un decret de grațiere, care îi viza pe cei condamnați pentru anumite infracțiuni precum și cei care aveau de executat pedepse de până la 3 ani, cu excepția recidiviștilor. În 1988, conducătorul statului, Nicolae Ceaușescu a emis decretul nr. 11, prin care a erau amnistiate toate infracțiunile pentru care s-a aplicat pedeapsa cu închisoare până la

¹⁶

<http://anp.gov.ro/documents/10180/11327554/Capacitatea+de+cazare+a+unitatilor+si+efectivele+acestora+la+data+de+08.11.2016+-+actualizare+SITE.pdf/6a8fe10f-91ea-464f-8b0f-c94b4676fab9>

¹⁷ Capacitate de 235 de locuri calculate cu 4 mp-deținut, 518 deținuți

¹⁸ Un număr de 419 deținuți pe 192 locuri calculate cu 4 mp-deținut

¹⁹ Rodica Mihaela Stănoiu, Ortansa Brezeanu, Andrei Constantin, Emilian Stănișor, Sistemul penitenciar roman. Realizări, dificultăți, perspective- în Revista de drept penal nr.3/2005, pag. 39

²⁰ Publicat în Monitorul Oficial nr. 103 din 15 februarie 2010

²¹ <http://www.apador.org>

10 ani inclusiv, se reduceau la jumătate pedepsele cu închisoare mai mari de 10 ani aplicate de instanța de judecată și se comutau în 20 ani de închisoare pedepsele cu moartea aplicate de instanțele de judecată²².

În 2002, a fost promulgată Legea nr. 543 prin care au fost grațiate pedepsele de până la 5 ani de închisoare precum și pedepsele cu amendă aplicate de instanțele de judecată. De atunci, o posibilă lege de grațiere colectivă sau amnistie a fost subiectul numeroaselor dezbateri parlamentare, dar datorită conflictelor politice existente, nu s-a ajuns la un consens.

Alocarea unor sume mai mari din bugetul statului pentru construirea de noi locuri de deținere, ar putea fi de asemenea o soluție. Dacă, pe de o parte, problema supraaglomerării și a condițiilor inumane în penitenciare este o problema datorată lipsei fondurilor bănești, pe de altă parte, condamnările României atrag și plata unor sume enorme către reclamanți. Astfel, de exemplu, Curtea europeană a drepturilor omului a pronunțat la data de 24 iulie 2012, *hotărârea cvasi-pilot Iacov Stanciu vs. Romania*²³, prin care s-a reținut existența unei probleme sistematice în ceea ce privește condițiile de detenție din țara noastră. Curtea a accentuat necesitatea introducerii unor remedii efective care să permită autorităților naționale să constate în substanță încălcarea prevederilor Convenției, să dispună încetarea încălcării și să îndrepte încălcarea prin acordarea unor reparații echitabile. Doar în această cauză, daunele morale acordate de către Curte au fost de 20.000 euro. În cauza *Oprea și alții împotriva României*²⁴ statul român a fost obligat la plata către reclamanți în total a sumei de 164.150 de euro. În aceste condiții, considerăm că se impune o reanalizare a situației financiare, în sensul de a se acorda sume mai mari din bugetul statului pentru înființarea unor noi centre de deținere, investiție care deși presupune momentan un efort financiar al statului care ar putea nemulțumi populația, totuși, pe termen lung, ar conduce automat la eliminarea condamnarilor României și obligării statului la plata reparațiilor echitabile.

Unele modificări legislative privind liberarea condiționată ar putea conduce la o diminuare a supraaglomerării penitenciarelor, dând posibilitatea anumitor categorii de deținuți să beneficieze de efectele liberării condiționate mai ușor. Modificările codului penal, intervenite în 1 februarie 2014, au condus la crearea unor condiții mai grele de obținere a liberării condiționate. Astfel, art.100 alin.1 lit.b din Noul cod penal prevede ca și condiție de acordare a liberării condiționate îndeplinirea integrală a obligațiilor civile stabilite prin hotărârea de condamnare, condiție care un era cerută a fi îndeplinită conform vechiului cod. De asemenea, în cazul condamnaților ce au împlinit vârsta de de 60 de ani, se poate dispune liberarea condiționată, după executarea efectivă a jumătate din durata pedepsei, în cazul închisorii ce nu depășește 10 ani, sau a cel puțin două treimi din durata pedepsei, în cazul închisorii mai mari de 10 ani. Vechiul cod prevedea în cazul acelor condamnați trecuți de vârsta de 60 de ani pentru bărbați și de 55 de ani pentru femei, posibilitatea de a fi liberați condiționat, după executarea unei treimi din durata pedepsei în cazul închisorii care nu depășește 10 ani sau a unei jumătăți în cazul închisorii mai mari de 10 ani. Totodată, vechiul cod penal prevedea o diminuare a fracției de pedeapsă ce trebuie îndeplinită în cazul celor condamnați pentru infracțiuni din culpă.

O modificare a condițiilor în care se poate dispune liberarea condiționată, în special în cazul infracțiunilor din culpă sau a celor intenționate dar non-violente, ar crea posibilitatea

²² Interesant este faptul că decretul a urmărit inclusiv reintegrarea în societate a deținuților, prevăzând obligația Comitetelor sau birourilor executive ale consiliilor populare, direcțiilor pentru probleme de muncă și ocrotiri sociale și conducerilor unităților socialiste să asigure încadrarea în muncă a persoanelor care beneficiază de prevederile decretului și să urmărească integrarea acestora în colectivele de muncă în care au fost repartizate.

²³ CEDO, Cauza Stanciu vs. Romania, cerere nr. 35972/05, Hotărâre din 24 iulie 2012

²⁴ CEDO, Cauza Oprea și alții împotriva României, cerere nr. 54966/09, 57682/10, 20499/11, 41587/11, 27583/12, 75692/12, 76944/12, 77474/12, 9985/13, 16490/13, 29530/13, 37810/13, 40759/13, 55842/13, 56837/13, 62797/13, 64858/13, 65996/13, 66101/13 și 15822/14, Hotărârea din 18 iunie 2015

reintegrării mai rapide în societate a celui condamnat și cu consecința firească a diminuării locurilor ocupate în penitenciare.

Detenția domiciliară- ca formă de executare a pedepsei sau ca pedeapsă principală ar putea fi de asemenea o soluție. Introducerea în noul cod de procedură penală a măsurii preventive a arestului la domiciliu a fost inițial privită cu reticență de către practicieni, dar a condus fără discuție la diminuarea numărului persoanelor din centrele de reținere și arestare preventivă, și implicit a costurilor pe care statul le are de suportat cu aceste persoane. A fost o noutate absolută pentru legislația procesual penală românească, preluat după modelul Codului de procedură penală italian, urmărindu-se, prin introducerea acestei instituții, lărgirea posibilităților de individualizare a măsurilor preventive. Detenția domiciliară ar putea, prin analogie, să reprezinte o modalitate de lărgire a posibilităților de individualizare a pedepsei definitive. Nu vedem de ce, preluând din legislațiile statelor care au implementat acest sistem (Belgia, Cehia etc) nu ar putea fi luată în considerare și de legiuitorul român, cu atât mai mult cu cât Noul cod penal nu mai prevede posibilitatea executării pedepsei la locul de muncă, așa cum era prevăzut în codul penal anterior. Detenția la domiciliu ar putea fi introdusă în Codul penal fie ca o pedeapsă principală, alături de pedeapsa amenzii, a închisorii și a detențiunii pe viață, fie ca o modalitate de executare a pedepsei închisorii, în acest caz existând posibilitatea revocării beneficiului de a executa pedeapsa la domiciliu în situația nerespectării obligațiilor impuse. Evident, legiuitorul ar trebui să trateze cu multă atenție condițiile în care s-ar putea aplica detenția la domiciliu, excluzând în principal infracțiunile violente. Această pedeapsă ar conduce la o mai bună individualizare a pedepsei în special în cazul în care condamnatul este părinte unic a unui minor, în cazul persoanelor în vârstă sau a celor bolnavi cu nevoi speciale de îngrijire. Costurile cu întreținerea condamnaților ar fi practic inexistente iar procesul de reintegrare mult mai rapid.

Acestea ar fi doar câteva din posibilele soluții pentru a rezolva problema supraaglomerării penitenciarelor, lista nefiind închisă. De exemplu, Ministerul Justiției a emis în 30 iunie 2016 un plan de acțiune sectorial pentru îmbunătățirea condițiilor de detenție²⁵ care printre altele prevede inventarierea tuturor posibilităților de exploatare a gospodăriilor agro-zootehnice (GAZ) aparținând unităților de detenție, precum și stabilirea numărului de deținuți care pot lucra în cadrul acestora, diminuând astfel supraaglomerarea penitenciarelor.

Fiind o problemă complexă, supraaglomerarea penitenciarelor nu poate fi soluționată cu succes doar prin apelarea la o singură soluție. Dar găsirea soluțiilor eficiente și rapide se impun tot mai mult în condițiile în care, pe rolul Curții europene a drepturilor omului încă continuă să se înregistreze plângeri ale reclamantilor deținuți.

²⁵ <http://www.just.ro/wp-content/uploads/2016/06/Plan-de-masuri-pentru-imbunatatirea-conditiilor-de-detentie2.pdf>